

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Hvordan ved litteratur?

Arkiv – Medium – Talehandling

Jørgensen, Jens Lohfert

Published in:
K&K: kultur og klasse

Publication date:
2014

Document Version
Tidlig version også kaldet pre-print

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):
Jørgensen, J. L. (2014). Hvordan ved litteratur? *Arkiv – Medium – Talehandling. K&K: kultur og klasse*, 43(118), 227-244.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

JENS LOHFERT JØRGENSEN

Adjunkt i Dansk Litteratur ved Aalborg Universitet

HVORDAN VED LITTERATUR?

ARKIV – MEDIUM – TALEHANDLING

“HOW DOES LITERATURE KNOW? ARCHIVE – MEDIUM – SPEECH ACT” | *Taking its point of departure in an example from Jens Peter Jacobsen’s novel Niels Lyhne (1880), where Jacobsen apparently describes the way in which tuberculosis is transmitted two years before it was demonstrated by the German physician Robert Koch, this article discusses which different knowledge positions, literary works can take. Arguing that this is a question of fundamental importance to our understanding of the work’s relationship to the surrounding world as well as of the work in itself, three responses are proposed. Firstly, one can perceive of the literary work as appropriating knowledge, which corresponds to a perception of it as an archive. This implies a retrospective analytical focus on the pre-requisites of literature to articulate knowledge. Secondly, one can perceive of the work as circulating knowledge, which corresponds to a perception of it as a medium. This response implies a synchronous analytical focus on the way in which the knowledge articulated by the work is embedded in contemporary thought collectives. Thirdly, one can perceive of the work as generating knowledge, which corresponds to an understanding of it as a speech act. This implies a prospective analysis on the very way in which the work articulates knowledge. In this respect, literary works differ from medical works in at least three ways: it articulates knowledge in a casual manner, it articulates knowledge in the present tense, and it articulates knowledge in the form of an event that takes place to the readers.*

KEYWORDS | *literature and knowledge; archive, speech Act; J.P. Jacobsen*

De første fem kapitler af J.P. Jacobsens roman *Niels Lyhne* (1880) fremstiller titelfigurens opvækst på Lønborggaard; en lille vestjysk herregård. Til den ankommer hans unge tante Edele fra København, der af sin læge er blevet ordineret et rekreativt ophold på landet for at komme sig over den brystsyge – det vil sige tuberkulose – som hun har pådraget sig i byen. Hun skal med andre ord slet og ret udluftes. Edele, der er en fejret *femme fatale* i det københavnske selskabsliv, keder sig gudsjammerligt på Lønborggaard, hvor hun så at sige lider af eksistentiel åndenød. En dag har hun bedt den 12-årige Niels Lyhne om at plukke sig en buket blomster. Da han træder ind i hendes værelse med den, træder han tilsyneladende direkte ind i hendes fantasier. Beskrivelsen er et af romanens mest berømte såkaldte narrative tableauer:¹ Luften i værelset er mættet af parfume, og ikklædt en fantastisk

¹ Der findes flere analyser af dette specifikke tableau: Jørn Vosmar foretager en fænomenologisk læsning af det med fokus på, hvad han benævner som den “fremmedhedsproblematik”, det italesætter (Vosmar). Jørn Erslev

sigøjnerindedragt ligger Edele henstrakt på en puf i offerpositur. Tableauet er et vertibelt katalog over eksotiske seksuelle tilbøjeligheder, og synet af tanten har da også en fuldstrændig overvældende effekt på den unge Niels Lyhne, der fra det ene øjeblik til det andet synes at blive erotisk vakt. Da han tiltaler tanten, er det med en stemme, der "undred ham selv, saadan Klang var der i den". (Jacobsen, *Niels Lyhne* 27) Edele bemærker forandringen og sender ham bort igen, men idet hun gør det, bestænder hun ham med den parfume, der mætter luften i værelset: "Gaa, gaa, gaa, sagde hun, halvt irriteret, halvt undseelig, og ved hvert ord stænked hun af Rosenessents hen paa Niels." (*Niels Lyhne* 27) Derved smitter hun ham tilsyneladende med sin sygdom. Niels Lyhnes reaktion på tantens bestrækning beskrives således:

"I hurtig, usikker Gang ilede Niels gennem Stuerne op paa sit Værelse. Han var helt forrumlet, følte saadan en underlig Mathed i sine Knæ og havde en kvælende Fornemmelse oppe i Halsen. Saa slængte han sig paa Sofaen og lukkede sine Øjne, men kunde ikke finde Hvile. Der var en ubegribelig Uro over ham, hans Aandedræt var saa tungt, ligesom i Angst, og Lyset pinte ham, trods de lukkede Øjelaag." (*Niels Lyhne* 27)

At denne fænomenologiske beskrivelse er udtryk for andet og mere end en billedsprøglig konvention, der forbinder forelskelse med sygdom, argumenter jeg andersteds for via en sammenligning med en række parallelle eksempler fra Jacobsens forfatterskab.² Her vil jeg påpege, at de symptomer, beskrivelsen udpeger, har nogle påfaldende lighedstræk med den sygdom, som ikke blot Edele, men også Jacobsen selv led og døde af: Matheden, den kvælende fornemmelse i halsen, hvileløsheden, åndenøden.

I forlængelse heraf vil jeg hævde, at Jacobsen, ved konkret at udpege, hvordan sygdomssymptomerne overføres på Niels Lyhne via tantens bestrækning af ham, leverer en beskrivelse af, hvad den tyske mediciner Robert Koch påviste to år efter udgivelsen af romanen: At tuberkulose overføres ved dråbeinfektion via luftvejene. I et foredrag d. 24. marts 1882 i Physiologische Gesellschaft zu Berlin bekendtgør Koch, at han har identificeret *mycobacterium tuberculosis*, og at han på baggrund af sine eksperimenter kan konkludere, at sygdommen er betinget af bakteriernes tilstedeværelse i organismen.³ Herefter vender han sig mod spørgsmålet om sygdommens patoge-

Andersen foretager en stilistisk-tematisk læsning af det med fokus på dets erotiske konnotationer (Andersen).

Endelig foretager jeg selv en tematisk læsning af det i en tuberkulosekontekst (Jørgensen 177-185).

2 Jf. Jørgensen 189-196. I bogen foretager jeg, med udgangspunkt i den metaforiske fremstilling af Edeles beskrivelse af Niels Lyhne, en 'symptomatologisk' læsning af referencer til tuberkulose i Jacobsens roman. Nærværende artikel bygger på denne læsning i den forstand, at jeg på baggrund af den her fremsætter nogle generelle betragtninger over de videnspositioner, som litteraturen kan inddrage.

3 Foredraget blev straks publiceret i *Berliner klinische Wochenschrift*. Det er artiklen heri, jeg i det følgende henviser til.

nese, det vil sige dens opståen og udvikling:

"Langt hovedparten af tuberkulosestilfælde begynder i åndedrætsorganerne, og infektionsstoffet gør sig først bemærket i lungerne eller i lymfekirtlerne. Det er derfor meget sandsynligt, at tuberkulosebacillerne sædvanligvis indåndes med luften, bundet til støvpartikler. Om den måde, hvorpå de spredes i luften, kan der næppe herske tvivl, når man overvejer i hvilket overmål bacillefyldte kaverner ophostes af phthisikere og spredes overalt." (Koch, "Die Ätiologie der Tuberkulose" 443)⁴

Koch opererer med to beslægtede infektionsteorier, der begge er eksperimentelt afprøvede. Ifølge teorien om luftinfektion (i dag benævnt som dråbeinfektion) kommunikerer tuberkulose direkte via luften i form af aerosoler, det vil sige fint forstøvede, bakterieholdige partikler. Ifølge teorien om støvinfektion kommunikerer sygdommen via ekspektorat fra smittede, der indtørres i støv, som senere ophvirvles og inhaleres. Sidstnævnte er i dag trængt i baggrunden til fordel for dråbeinfektionsteorien. I en autoritativ kilde som *Medicinsk kompendium* beskrives sygdommens smitteveje således: "*Inhalationsinfektion i form af dråbeinfektion er langt hyppigst. Infektionen sker oftest luftbåren ved tæt kontakt med en tuberkuløs patient, som hoster og ekspektorerer og er sputumpositiv ved mikroskopi for TB. Støvinfektion kan måske forekomme, men er næppe en almindelig smitemåde*". (Viskum 744. Forfatterens fremhævelse)

I sin samtid blev Kochs foredrag fremstillet som et veritabelt vidensgennembrud, der synliggjorde tuberkulosens 'natur'. Det fremgår f.eks. af et referat af foredraget, der blev bragt i dansk oversættelse i *Ugeskrift for Læger* mindre end en måned efter, at han holdt det:

"Allerede nu, saa kort Tid efter Offentliggørelsen af de interessante og højst lærerige Undersøgelser over Desinfektion, [...] har den udmærkede Baktteriforsker kunnet berige Videnskaben med en ny og epokegørende Opdagelse. I et Foredrag, holdt den 24de Marts i det fysiologiske Selskab i Berlin, gav Dr. Koch en Meddelelse om en Række Undersøgelser, hvorved det var lykkedes ham at paavise, at Tuberkulosen er en *Infektionssygdom, betinget af en karakteristiske Bakterief orm*, nemlig meget tynde, stavformige Bakterier." (Koch, "Tuberkulosens Ætiologi" 279. Forfatterens fremhævelse)

I denne optik, som nogle nutidige medicinhistoriske fremstillinger af foredraget vel at mærke også anlægger på det,⁵ er det en artikulation af en original viden, det

4 Alle citater fra kilder der ikke er dansksprogede, er i artiklen oversat til dansk af mig.

5 Se f.eks. Dormand 129-137 og Ryan 9-16.

vil sige en introduktion af en andethed i kulturen, der tager form af en rekonfiguration af den forhåndenværende viden.

Hvordan skal Jacobsens fremstilling af Edeles metaforiske besmittelse af Niels Lyhne håndteres i forhold til denne forestilling om original viden? Det er dette spørgsmål, jeg vil diskutere i denne artikel. Den vil ikke dreje sig om, *hvad* litteratur kan vide; i dette tilfælde, om Jacobsen virkelig foregriber Kochs påvisning af tuberkuløsens patogenese, men, som artiklens lidt kryptiske titel angiver, om *hvordan* litteratur kan vide; i dette tilfælde i hvilke mulige videnspositioner, man kan placere Jacobsens roman. Jeg vil i artiklen foreslå tre sådanne positioner: en vidensapproprierende, en videnscirkulerende og en vidensgenererende. Disse positioner indebærer tre forskellige forestillinger om litterær modalitet; det vil sige om et værks måde at være litteratur på, nemlig som henholdsvis arkiv, som medium og som talehandling. Eftersom det er sidsmævnte, der kræver det største teoretiske udredningsarbejde, har artiklen en lille bagvægt. Jacobsens roman vil være det gennemgående eksempel i artiklen, men min erkendelsesinteresse i artiklen er litteraturens videnspositioner forstået som et generelt fænomen.

Spørgsmålet om, hvordan litteratur kan vide, er vigtigt, fordi det ikke blot angår litteraturens forhold til omverdenen, men også vores forestillinger om litteraturens selv; hvad den kan være, og hvad den kan gøre. Det er det, som analogien mellem videnspositioner og litterære modaliteter indikerer. I forhold til det forehavende er medicinen en nyttig dialogpartner, fordi den i forhold til litteraturen udgør et klart adskilt felt, men samtidig har et interessefællesskab med den. Sygdom er et af litteraturens store, transhistoriske og transkulturelle stofområder, mens litteratur giver indsigt i det liv, som sygdomme påvirker. Siden 1970'erne er medicinen i stigende grad blevet opmærksom på den ressource, som litteratur i denne henseende kan udgøre.⁶ Mens interessefællesskabet sikrer, at dialogen mellem litteratur og medicin overhovedet er relevant, giver den klare adskillelse mulighed for at betragte litteraturen fra et eksternaliseret perspektiv, der kan tydeliggøre nogle aspekter af den. Den engelske videnskabsmand og forfatter C.P. Snows bekymrede påstand om et sammenbrud i kommunikationen mellem litteraturen og videnskaben i forelæsnngen "The Two Cultures" (1959) var ikke grundløs, men forekommer os i dag nok lidt unuanceret. Der er ikke nogen given relation mellem litteraturen og medicinen, men der er en masse mulige relationer.

Før jeg fortsætter, er en kort begrebsafklaring nødvendig: Det er vigtigt at slå fast, at den viden om tuberkuløsens smitveje, der kommer til udtryk i *Niels Lyhne*, er af en anden art end den viden, som Koch artikulerer i sit foredrag. Jeg kommer ind på konkrete forskelle mellem litterær og medicinsk viden i især diskussionen af den vidensgenererende position. Her vil jeg blot nævne, at det blandt andet drejer sig om en institutionel forskel. Den institutionelle kontekst, som Koch holder sit foredrag i, er defineret ved en række forskrifter for videnskabelig argumentation og bevisførelse. Idet Koch overholder disse forskrifter, garanterer den

6 Jf. min præsentation af "fagfelter litteratur og medicin" (Jørgensen 25-54).

institutionelle kontekst for hans udsagns autoritet. Den viden, der kommer til udtryk i *Niels Lyhne*, besidder naturligvis ikke en sådan autoritet. Det ville den først få, hvis den blev approprieret af medicinen ved blive 'genkendt' som viden – som f.eks. Gustave Flauberts fremstilling af Emma Bovary i *Madame Bovary* (1857) blev genkendt som et portræt af "den sandeste hysteriker" ("*l'hystérique la plus vraie*") af medicinen Charles Richet, der i en artikel fra 1880 simpelthen bruger Flauberts roman som case-studium (Beizer 137-140). Litteraturens viden, som jeg forstår den her, er derimod beslægtet med intuition. Den fremstår ikke som resultat af en rational refleksionsproces, men som instinktiv og som bundet til sanser og affekter.

Arkiv

Man kan betragte spørgsmålet om, hvordan litteratur ved som et spørgsmål om forudsætninger: Hvis Jacobsen artikulerer en original viden i *Niels Lyhne*, er han i stand til at gøre det, fordi romanen opfylder en række betingelser for det. En analyse af disse betingelser omfatter både en undersøgelse af værkets egne tilblivelsesomstændigheder og en kortlægning af den medicinske viden, der var tilgængelig for Jacobsen på tilblivelsestidspunktet. Vægter man dette aspekt af analysen, gør man spørgsmålet om, hvordan litteratur ved til et spørgsmål om vidensappropriering, idet det i højere grad kommer til at dreje sig om, hvordan værket via forfatterens position i et epistemologisk landskab tilegner sig viden, end om, hvordan det udsiger viden. Positionens analytiske fokus er desuden retrospektivt, i den forstand, at det er nogle allerede eksisterende kvaliteter ved værket, der berammer dets forhold til medicinen.

Den vidensapproprierende position indebærer en bestemt forestilling om litteraturens modalitet, nemlig arkivet. Arkivets mekanismer og logikker har især været genstand for interesse igennem de seneste ti-femten år, hvor arkivet i stigende grad er blevet et nøglebegreb inden for ikke blot human- og samfundsvidenskabelig forskning, men også kunst (Røssaak). Blandt andre har Michel Foucault bidraget til den aktuelle interesse for arkivet, og især hans refleksioner over det er relevante i forhold til analysen af det litterære værks forudsætninger for at appropriere viden. Mens arkivet traditionelt forstås som et sted, hvor man samler, præserverer og klassificerer eksisterende viden for at gøre den tilgængelig for fremtiden (Røssaak 11-12), er det hos Foucault først og fremmest en analytisk kategori, der supplerer de øvrige niveauer i hans epistemologi, nemlig ytringen, diskursen og epistemet (Eliassen 37). I bogen *Vidensarkæologien* (1969), Foucaults primære metodologiske arbejde, defineres arkivet i eksplicit opposition til den traditionelle forståelse. Han forstår det hverken som den samlede sum af fortidige dokumenter, som en given kultur bruger til at fastholde sin identitet med, ej heller som de institutioner, der indeholder disse, og som sikrer deres tilgængelighed – eller, som det var tilfældet med f.eks. Stasis og KGB's arkiver, deres glemsel. Arkivet er ifølge Foucault:

"for det første loven for det, som kan siges; det system, som styrer ytringernes fremtræden som enkeltstående hændelser. Men arkivet er også det, som gør, at alle disse sagte ting ikke ophober sig uendeligt i en amorf mangfoldighed [...]"

men at de grupperer sig i nogle adskilte figurer, sammensætter sig med hinanden i overensstemmelse med en mangfoldighed af relationer, opretholder sig eller udviskes i overensstemmelse med nogle specifikke lovmæssigheder.” (Foucault, *Vidensarkæologien* 190-191)

Som “loven for det, der kan siges” er arkivet et regulerende princip i forholdet mellem ytringen og diskursen. Det synliggør ytringen, det vil sige sproget i brug, ved at underlægge den en form, der gør den genkendelig som diskurs, det vil sige som element i en formation af udsagn, inden for hvilken den tildeles en referentiel oprindelse og mål. Omvendt synliggøres arkivet igennem diskursen, idet det retrospektivt kan identificeres som “*systemet for dens fremsigelighed*” (Foucault, *Vidensarkæologien* 191. Forfatterens fremhævelse). Skal man analysere de betingelser, som et litterært værk opfylder for at artikulere en original viden, må man gå arkæologisk til værks. Det er Foucaults pointe i *Vidensarkæologien*, at “arkæologi” er den rette benævnelse for den videnskab, der har analysen af arkivet som genstand, det vil sige den videnskab, der har som formål at afdække ikke hvad der under givne historiske og geografiske betingelser blev udsagt, men hvordan det blev muligt at udsige det; “sandhedens historie”, med andre ord.

I *Niels Lyhnes* konkrete tilfælde kan en arkæologisk undersøgelse af romanens vidensmæssige forudsætninger tage form af en kombination af forfatterbiografiske og medicinhistoriske studier. Man kan læse de breve, som Jacobsen skrev i perioden 1873-1885, efter at han blev bevidst om, at han var syg, til han døde. Brevene dokumenterer, hvordan Jacobsens tilværelse i stigende grad domineres af de kropslige imperativer, som sygdommen udsteder. Mens hæmoptyser – det vil sige blodstøtninger – opræder sporadisk, tiltager symptomer som hoste, stakåndethed og appetitløshed, diarré og vægtrab, hovedpine, nattesved og søvnløshed. De absorberer i lange perioder al Jacobsens energi, og obstruerer hans arbejde. Han studerer P.L. Panums lærebog *Haandbog i Menneskets Physiologi* (1865-1872) og holder igennem hele sit sygdomsforløb familie og venner underrettet om sit helbred. Især i sine breve til lægen Emmanuel Fraenkel fremstår Jacobsen som en involveret observatør af de former, som tuberkulosen manifesterer sig i. I et brev d. 27. april 1881 beskriver han f.eks. sin hoste, der “som sædvanlig er med slimede Opspytninger” (Jacobsen, *Samlede værker Bd. 6. Breve* 153) og ledsager beskrivelsen af en række forslag til behandling, som han beder Fraenkel tage stilling til. Brevene kan ikke forklares, at en original viden om tuberkulosisens smitteveje artikuleres i *Niels Lyhne*, men de kan bidrage til at sandsynliggøre det.

Det samme kan Jacobsens naturvidenskabelige arbejde, mere præcist hans guldmedaljeafhandling *Aperçu systématique et critique sur les Desmidiacées du Danemark* (1873) om forekomsten af en specifik gruppe grønalger i udvalgte regioner. Denne afhandling er en manifestation af den samme mikrobiologiske vending inden for naturvidenskabens som bakteriologi var det, for desmidiacéer er unicellulære, mikroskopiske planter. Med Jacobsens måske mest intime ven, Edvard Brandes’ ord: “I Virkeligheden var han vist paa dette Punkt saa moderne som nogen: hans

Desmidiacee-Undersøgelser stod i en nær Forbindelse med det Bakterie-Studium, der skulle revolttere Lægevidenskaben.” (Brandes v) Dette arbejde sætter sig spor i Jacobsens fiktive forfatterskab. Særligt hans brug af substantivet “Rust” som metafor for en udefrakommende, nedbrydende faktor,⁷ er i den henseende interessant. For rust er en fællesbetegnelse for nogle plantesygdomme, der har en række karakteristika tilfælles med tuberkulose: Det er infektionssygdomme, fremkaldt af mikroskopiske, såkaldte rustsvampe, der afsætter sig på planteløv. Det første symptom på rust er ofte klorofylmangel, der i medicinsk terminologi benævnes blegset. Senere dannes der pudderfyldte blærer på planteløvet, der udtømmes, hvorefter pudderet spredes via luften. Det endelige resultat er ofte, at planterne afløves; de undergår med andre ord en botanisk hentæringsproces (Floriculture). Disse overensstemmelser kan yderligere bidrage til at sandsynliggøre, at en original viden kommer til udtryk i *Niels Lyhne*.

Vender man blikket mod medicinhistorien viser det sig desuden, at Kochs opdagelse ikke var så enestående, som det bliver fremstillet i nogle kilder (jf. note 5). Dels var infektionsteorien ikke ny. Siden 1500-tallet var det en udbredt opfattelse i især Sydeuropa, at tuberkulose spredtes via luften i form af en materie, der stam-mer fra den syges ånde (Ackerknecht 7). Den moderne konception af sygdommens patogenese via dråbeinfektion har sin oprindelse i denne “folkeviden”⁸, der tager udgangspunkt i subjektive og konkrete erfaringer. Denne opfattelse kan Jacobsen muligvis have fået kendskab til under sine udlandsrejser til især Italien. Dels var Kochs opdagelse bebudet af det generelle bakteriologiske gennembrud inden for medicinen i det 19. århundredes sidste kvartal. Således identificeredes ikke blot *Mycobacterium Tuberculosis* i disse år, men en hel mikroverden af patogene bakterier (Thagard). Bakteriologiske eksperimenter og teorier var i Jacobsens samtid således genstand for en debat, der rakte langt ud over en medicinsk-faglig kontekst (Worboys 91).

Medium

Alternativt til et spørgsmål om vidensappropriering kan man anskue spørgsmålet om, hvordan litteratur ved som et spørgsmål om videnscirkulering. Denne position ligger i en logisk forlængelse af den første, men dens perspektiv er et andet. Den indebærer blandt andet en problematisering af forestillingen om original viden. Ifølge den videnscirkulerende position artikulerer litteratur ikke original viden, men den deltager i de italesættelser af viden, der præger en given tid, og som både skaber de objekter, der tales om, og de positioner, der tales fra. Den litterære modalitet, som denne position indebærer, er mediet, som her forstås abstrakt som kommunikationsmiddel. Accenten ligger ikke her på det litterære værks specifikke væremåde

7 I *Niels Lyhne* er der kærligheden, der nedbrydes (142), mens det i *Fru Marie Grubbe* er “hver en lykkeligimrendes Time” (Jacobsen, *Niels Lyhne* 118).

8 Foucault, “Two Lectures” 76.

som medie, dens "mediatet", som medieforskeren Niels Brügger benævner det (Brügger 78), men på dets medierende funktion i forhold til cirkuleringen af viden.

Til forskel fra den vidensapproprierende position er den videnscirkulerende positions analytiske fokus på forholdet mellem litteratur og medicin synkront. Den fokuserer ikke på hverken litteraturen eller medicinen, men på, hvordan de interagerer med hinanden, og på, hvilke interesser denne interaktion udtrykker. Et prototypisk eksempel er den engelske medicinhistoriker Ludmilla Jordanovas bog *Sexual Visions* (1989). Heri undersøger hun repræsentationer af kønsforskelle i (primært) medicinske og litterære tekster fra 1700-tallet og frem, og disse repræsentationers implicite forestillinger om den 'kønnede' karakter af viden. Om sin forståelse af medicinsk viden skriver hun:

"intet domæne er hermetisk tillukket politisk, økonomisk, ideologisk eller socialt. Der er derimod sammenhænge mellem medicinen og en lang række øvrige discipliner. Ophører diskussioner af medicinske teorier, sygdomme og operationer i fiktive værker med at være 'medicinske' fordi de også er 'litterære'? Naturligvis ikke, med mindre vi kan konstruere definitioner, der gøre det muligt at skelne skarpt mellem litteratur og medicin [...]. Jeg mener ikke, at det er muligt at konstruere sådanne definitioner, der samtidig er historisk konsistente." (Jordanova 18)

Dette poststrukturalistiske synspunkt har igennem de seneste cirka 30 år vundet indpas inden for især social- og humanvidenskab i forskellige kulturanalytiske traditioners form. I en diskussion af litteraturens bidrag til cirkulationen af viden har disse traditioner imidlertid et troværdighedsproblem, der skyldes den vægt, som de lægger på diskursbegrebet og dette begrebs inklusivitet. Kulturanalysen insisterer på at analysere alle sociale praksisser som diskursive; det vil, hvad enten man definerer diskurs som en konkret sproglig ytring eller som en abstrakt italesættelse, sige som praksisser i sproget. Dette synspunkt giver de discipliner, der har udviklet sproganalytiske redskaber – som f.eks. litteraturvidenskab – en 'hjemmebanefordel' i forhold til analyseobjekterne, som det er yderst tvivlsomt at andre discipliner vil give dem. En fordel der kommer til udtryk, ved at litterære begreber overføres på andre områder; således forstår Jordanova f.eks. medicinen som et "repræsentativt system" (Jordanova 5).

Så tidligt som i 1930'erne udvikler den polske mikrobiolog Ludwik Fleck en teori om viden, der betragter den som kulturelt betinget og kollektivistisk, men som analyserer den som et strukturelt fænomen, alternativt til et sprogligt. Videnskabs-teoretisk er der sket meget siden 1930'erne, men jeg vil her anvende Flecks teori til at diskutere den videns-cirkulerende position, dels fordi hans idéer har inspireret senere videnskabssteoretikere, -historikere og -sociologer som f.eks. Thomas Kuhn, Ilana Löwy og Bruno Latour (Sady), dels fordi Fleck eksplicit adresserer spørgsmålet om, hvordan viden opstår i netværk mellem almen kultur og specialiseret videnskab. I en bog med den bevidst provokerende titel *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache* (1935) introducerer Fleck sine nøglebegreber "Denk-

lektiv" (tankekollektiv) og "Denkstil" (tankestil) i forbindelse med en undersøgelse af, hvordan videnskabelige kendsgerninger ikke opdages, men opfindes. Hans konkrete analyseobjekt er, hvad han beskriver som en af samtidens mest veletablerede medicinske empiriske kendsgerninger, nemlig at syfilis kan diagnosticeres ved hjælp af den såkaldte Wassermann-reaktion; en serologisk test, der blev lanceret i 1906.

Et tankekollektiv definerer Fleck som "et fællesskab af personer, der udveksler ideer eller opretholder et intellektuelt samspil" (Fleck 54). Det er disse kollektiver, der kan bestå af alt fra to til millioner af individer og som findes ikke blot inden for videnskab, men også inden for f.eks. kunst, mode, politik, militær og religion, der for ham er historiens erkendende subjekt. Et tankekollektiv dannes under indflydelse af en hensigtsmæssig stemning, der skaber et intellektuelt røre, fører en række individer sammen og får dem til at arbejde i samme retning. I forhold til syfilis i starten af det 20. århundrede havde denne stemning sin kilde i et socialt pres; et offentligt krav om en effektiv terapiform mod syfilis, der blev betragtet som en særdeles pinlig sygdom. Når individerne i tankekollektivet begynder at udveksle ideer, vækker de, fordi de har en baggrund i andre, forskellige kollektiver, indbyrdes afvigende associationer, med det resultat, at en række meningsforskydninger, -justeringer og -afpuddninger finder sted. "Efter en serie af sådanne vandringer er praktisk taget intet af det originale indhold ladet tilbage." (Fleck 58) Denne fremhævning af misforståelsens kreative funktion er et af de originale aspekter af Flecks tænkning. Ideerne er ikke længere individets, og demarkerer efterhånden en specifik tankestil, der karakteriserer kollektivet. Denne tankestil, som han definerer som en "synret opfattelse, med en korresponderende intellektuel og saglig bearbejdning af det opfattede" (Fleck 130), inkluderer alt det, som individerne i et kollektiv tager for givet. Dens funktion er normativ, idet den determinerer, hvad der kan tænkes inden for kollektivet.

I bogen fra 1935 beskæftiger Fleck sig med stabile tankekollektiver, der ifølge ham er sammenfaldende med etablerede sociale grupperinger som videnskabelige discipliner. Men i en artikel fra 1939 diskuterer han, hvordan videnskabelige ideer kan opstå på baggrund af uventede, udefrakommende impulser. Sædcellens opdagelse (eller opfindelse) i det 17. århundrede faldt f.eks. sammen med den politiske absolutismes tilbagegang og populariseringen af ideen om individuel frihed forstået først og fremmest som fri bevægelighed. Igennem den tids mikroskoper kunne sædcellerne ifølge Fleck simpelthen ikke ses, medmindre synet var dirigeret af en bevidsthed om denne nye frihedsforestilling. Dette har at gøre med tankekollektivets struktur. Det indeholder både en begrænset, esoterisk cirkel bestående af eksperter, og en mere omfattende, eksoterisk cirkel, bestående af lægfolk. Indsigten i den viden, som en given tankestil producerer, er aftagende fra den esoteriske til den eksoteriske cirkel, samtidig med at den indflydelse, som tankestilen udøver, er tiltagende. Lægfolkene i den eksoteriske cirkel vil ofte stole på eksperterne i den esoteriske, men eksperterne agerer på den anden side på ingen måde frit: "De er, hvad enten det er bevidst eller ubevidst, mere eller mindre afhængige af "den offentlige mening", det vil sige af holdningen i den eksoteriske cirkel." (Fleck 139) Det

er i kontakten mellem den esoteriske og den eksoteriske cirkel, at den stemning, der er tankekollektivets forudsætning, opstår og opretholdes.

Cirkulationen af viden mellem forskellige tankekollektiver foregår, vil jeg hævde, primært via deres eksoteriske cirkler, der overlapper hinanden. Med dette in mente kan Flecks teori om, hvordan viden opstår, anvendes til at relatere Jacobsens fremstilling af tuberkulosis smitteveje i *Niels Lyhne* til en række forestillinger i det 19. århundredes anden halvdel, som alle står i et forudsætningsforhold til bakteriologien – på samme måde som ideen om fri, individuel bevægelighed forudsatte opdagelsen af sædcellen. Det drejer sig om forestillinger om vrismelen som ukontrollerbar og faretruende, som blev formuleret af blandt andre journalisten Charles Mackay i bogen *Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds* (1841), der er et af socialpsykologiens foregangs værker. Det drejer sig om forestillinger om subjektet som gennemtrængeligt, som blev formuleret af blandt andre kirurgen James Braid, der i en række videnskabelige artikler i 1840'erne introducerede et moderne begreb om hypnose forstået som en tilstand af forøget suggestibilitet fremkaldt af fokuseret opmærksomhed, der kunne anvendes i terapeutisk sammenhæng. Det drejer sig om forestillinger om hygiejne og forurening forstået som ikke blot fysiske, men også moralske kategorier, som blev formuleret af blandt andre kriminologen Cesare Lombroso i bøgerne *Genio e follia* (*Genialitet og vanvid*) (1864) og *L'uomo delinquente* (*Det kriminelle menneske*) (1876). Og det drejer sig om visualiseringer af det, der ikke hidtil havde været synligt for det blotte øje af blandt andre videnskabsmanden Etienne-Jules Marey, der i 1860'erne udviklede den såkaldte sphygmograf, som kunne gengive pulsslag grafisk.

Det er ikke mindst i tidens litteratur, at disse forskelligartede tankekollektiver forbindes. Man finder konstellationer af kollektivernes tankestile i f.eks. Edgar Allan Poes noveller såsom "The Man in the Crowd" (1840), "The Masque of the Red Death" (1842) og "The Facts in the Case of M. Valdemar" (1845), i Charles Baudelaire's *Les Fleurs du mal* (1857) og i Émile Zolas roman *Thérèse Raquin* (1867). Det er i denne række af værker, at man kan indskrive *Niels Lyhne*. Man kan ikke knytte direkte relationer mellem værkerne og bakteriologien, men de muliggjorde den ved at bidrage til at gøre jorden for den erkendelsesmæssigt.

Talehandling

Endelig kan man anskue spørgsmålet om, hvordan litteratur ved som et spørgsmål om vidensgenerering. Denne position tager så at sige eksempler som dette fra *Niels Lyhne* på ordet ved at acceptere, at litteratur kan artikulere en original viden og ved at forsøge at drage konsekvenserne heraf. Den litterære modalitet, som den vidensgenererende position indebærer, er talehandlingen. Det vil, med en parafrasering af talehandlingsteoriens fader, filosofen J.L. Austins definitivt indkredsninger i *Ord der virker* (1962) sige en ytring, der ikke benævner noget, men som får noget til at ske. Som sådan er talehandlingen ikke sand eller falsk, som de benævrende, såkaldte konstativer ytringer er det. Den kan enten lykkes i sit forehavende, at få

noget til at ske, eller mislykkes. At litteraturen kan generere viden indebærer en forståelse af den som ikke et repræsentativt medium, men som et performativt udsagn, der i udsigelsesakten skaber det, som det udsiger – på samme måde som præstens "så forkynder jeg jer at være ægtefolk både for Gud og mennesker", udtalt i de rette omstændigheder, bliver til virkelighed i det øjeblik, den er yttret (for nu at tage et af Austins egne yndlingseksempler). Den vidensgenererende positions analytiske fokus på forholdet mellem litteratur og medicin er perspektivt. Til forskel fra den videnscirkulerende positions abstrakte, netværksprægede konception af litteraturens bidrag til italesættelsen af den viden, der præger en given tid, fremhæver den vidensgenererende position det individuelle værks specificitet: Det er netop dette værk, der via disse tematiske, kompositoriske, udsigelsesmæssige og stilistiske karakteristika artikulerer viden.

Det er ikke uproblematisk at forsøge at relatere talehandlingsteorien til litteraturen. Et af de umiddelbare problemer er, at Austin selv i *Ord der virker* eksplicit forviser litteraturen fra talehandlingsteoriens domæne. Det gør han i forbindelse med en skelnen mellem 'normale' sprogbrugssituationer og situationer, hvor sproget mister sin handlende kraft:

"For det andet, er vores performativer som ytringer også modtagelige for visse andre typer af sygdomme, der kan angribe enhver ytring. [...] En performativ ytring vil på en ganske særlig måde være tom eller ugyldig, hvis den siges af en skuespiller på scenen, hvis den står i et digt, eller fremføres i en monolog. [...] Sprog der bruges under den slags specielle forhold, tæller tydeligvis ikke for pålydende, men fungerer parasitært, som en bleg udgave af normalsprogbrugen. Alle disse situationer beskæftiger vi os ikke med." (Austin 51-52)

Denne gådefulde karakteristik af litteraturen som parasitær er inciterende. Den litterære sprogbrug virker tilsyneladende som en bakteriologisk mikroorganisme, der trænger ind i normalsproget og snylter på det med den effekt, at det hensynges.⁹ Karakteristikken var i 1970'erne omdrejningspunktet for en debat mellem filosoferne John Searle og Jacques Derrida om deres afvigende forståelser af sproghandlingen. Mens Searle og andre repræsentanter for den analytiske filosofi forsøgte at udvikle en sammenhængende talehandlingsteori med klare distinktioner mellem talehandlinger og andre typer sprogbrug og mellem forskellige typer af talehandlinger, bestræbte Derrida sig på at opløse sådanne distinktioner med udgangspunkt i den uklarehed og modsætningsfylde, der præger Austins teori. Det performative og det konstativer i sproget kontaminerer ifølge ham konstant hinanden, med den effekt at vores sproglige praksis til en vis grad altid er performativ.

9 Litteraturforskeren Anders M. Gullestad tager i den veloplagte artikel "Literature and the Parasite" Austins udsagn på ordet og fremsetter med udgangspunkt i filosofen Michel Serres' definition af parasiten som en "ophidsende mekanisme" ["an exciter"], en model for litteraturens formende potentiale i forhold til omverdenen.

Litteraturteoretikeren J. Hillis Miller ligger på linje med Derrida. I bogen *On Literature* (2002) argumenterer han for, at det faktisk er en af litteraturens fundamentale egenskaber, at den udgør en talehandling. Hans argumentation er enkel. Eftersom litteraturen fremstiller et virtuelt univers, der blot er tilgængelig via ord, er ordene performative: "Disse ord opfinder og åbenbarer på samme tid denne verden, i en sproglig gestus, der konstant gentages og udvides." (Miller 38) Et eksempel kunne være den sætning, der indleder *Niels Lyhne*: "Hun havde Blidernes sorte, straalende Øje med det fine, snorlige Bryn, hun havde deres stærkt udformede Næse, deres kraftige Hage og svulmende Læber." (*Niels Lyhne* 7) Dette ligner et konstativ udsagn, der enten kan be- eller afkræftes. Men det er en performativ ytring, der ord for ord hugger Bartholine Blide, Niels Lynhes mor, ud af det ikke-sproglige mørke. Den kreative akt betones endog med beskrivelsen af næsen som stærkt *udformet*. Fra dette udgangspunkt udvikles det univers, som romanen skaber, med tilsvarende performative ytringer indtil den afsluttende sætning. Denne gestus er rettet mod læseren, og Miller påpeger, at denne, som reaktion på litteraturens påkaldelse, må ytre endnu en talehandling: "Jeg lover at tro på dig." (Miller 38) Som svar på Austins udsagn om, at det litterære sprog ikke kan være performativt, argumenterer han altså for at alt litterært sprog er det. Jeg er enig med Miller, men hans abstrakte tese skal specificeres for at blive analytisk produktiv i forhold til en diskussion af, hvordan et litterært værk handler, når det artikulerer viden.

For det første vil jeg hævde, at værket artikulerer sin viden skødesløst, *en passant*. *Niels Lyhne* er ikke, som f.eks. Kochs artikel, præget af et klart formål om at tilvejebringe ny viden – eller af noget klart formål i det hele taget. Det litterære værk har ikke nogen "entydig pragmatisk funktion", som Frederik Tygstrup og Isak Winkler Holm formulerer det i artiklen "Litteratur og politik" (Tygstrup og Holm 158). Hvis det har, plejer det under alle omstændigheder ikke at være et godt tegn. Hvilken intention man end forestiller sig, at Jacobsen måtte have haft, da han påbegyndte romanen – f.eks. at analysere vilkårene for en tilværelse funderet i en ateistisk etos,¹⁰ eller at skrive en generations portræt¹¹ – diffuseredes intentionen i løbet af romanens tilblivelse. Ikke sådan at forstå, at *Niels Lyhne* ikke gør dette, men den gør det blandt meget andet, og på en måde, så det ikke kan adskilles fra dette andet. Den viden, som romanen artikulerer, er ikke resultatet af en stringent refleksionsproces, der skal leve op til videnskabelige idealer om at kunne efterprøves, trin for trin. Den udgør derimod i sig selv en proces, der ikke har noget endemål. Dette kan relateres til Gilles Deleuzes begreb om en "mindre litteratur", som han introducerede i sin og Félix Guattaris bog om Franz Kafkas forfatterskab, *Kafka – for en mindre litteratur* (1975). Begrebet refererer ikke først og fremmest til Kafka som minoritetsforfatter, hvad han, som tysk-skrivende jøde, bosiddende i Prag var, men

til hans evne til at udtrykke sig på en "mindre måde". Det har med den tilblivelsesproces, der finder sted i det litterære værk, at gøre. I det korte essay "Litteraturen og livet" (1993) skriver Deleuze: "At skrive er et spørgsmål om tilblivelse, en altid ufuldbyrdet tilblivelse, altid i færd med at tage form, der overskrider enhver materie, der kan leves eller opleves." (Deleuze 58) Denne tilblivelse har en særlig karakter: "at skrive er at blive-kvinde, blive-dyr eller blive-plante, at blive-molekyle og til sidst blive-umærkelig." (Deleuze 58) Den udfolder sig som stadier af at blive-mindre; en proces af uafsluttede åbenhed. Det litterære værk har ifølge Deleuze altså ikke nogen formålsretthed, som det medicinske f.eks. har det, fordi formålsretthed indebærer en afbrydelse af tilblivelsesprocessen. Det litterære værks artikulering af viden er, vil jeg i forlængelse af Deleuze hævde, af en mindre karakter, uafsluttet og åben. Den uafsluttede og åbne måde, som litteraturen artikulerer viden på, rækker ud mod læseren. Det er op til læseren at gribe den.

For det andet artikulerer det litterære værk sin viden i nutid – eller sådan opleves det. Jacobsens fremstilling af tuberkulosens smitteveje i *Niels Lyhne* synes at tiltrække os nu og her. Den besidder med andre orden evne til at overskride sit historiske udgangspunkt og etablere en relation af samtidighed til sine læsere, som Robert Kochs artikel i *Berliner klinische Wochenschrift* ikke har. Den fremstår for nutidige læsere som et historisk dokument. I bogen *The Singularity of Literature* (2004) skelner litteraturteoretikeren Derek Attridge mellem begreberne originalitet ["originality"] og opfindsomhed ["inventiveness"]. Originalitet refererer til den måde, som et givet værk som f.eks. Kochs artikel rekonfigurerer den viden, der eksisterer i dets samtidige kultur og derved introducerer nye muligheder i denne kultur; altså hvordan værket skaber et nyt mønster af den forhåndenværende viden. Denne originalitet er tilgængelig for senere læsere via en historisk rekonstruktionsproces. Opfindsomhed refererer derimod til den evne til at etablere en samtidighedsrelation, som jeg har omtalt ovenfor, og som ifølge Attridge er specifik for kunsten: "En kunstnerisk opfindelse er opfindsom nu." (Attridge 45) Det, der karakteriserer et opfindsomt litterært værk, er, at dets originalitet ikke er blevet fuldt ud assimileret af den senere kulturelle udvikling; at værket, selvom det i nutiden vækker genkendelighed, ikke fremstår som fortrøligt. Et opfindsomt værk bibeholder altså altid en form for fremmedhed. Det er denne fremmedhed, der betinger dets evne til at tiltale os her og nu.

Når et litterært værk for det tredje og sidste artikulerer viden, gør det det i form af en begivenhed, der sker for læserne. Værket repræsenterer ikke viden, men iscenesætter viden. Jacobsen gennemspiller således tuberkulosens smitteveje i *Niels Lyhne* for læserne. Og værket iscenesætter vel at mærke sin viden uden at tilsløre det for læserne. Det er vigtigt, for det er ikke mindst dette fravær af tilsløring, der karakteriserer det litterære sprog til forskel fra f.eks. det medicinske. Det litterære værk iscenesætter blandt andet sin viden ved hjælp af den særegne måde, som det bruger figurativt sprog på. Alle former for sproglig praksis anvender naturligvis billeder, inklusive den medicinske. Som Jordanova og andre repræsentanter for den kulturalanalytiske tradition inden for medicinhistorien har gjort opmærksom

10 Allerede i sin forfatterkarrieres spade begyndelse lagde Jacobsen planer om at skrive en roman med titlen

Abtheiten, der har en lang række fællestreks med *Niels Lyhne*.

11 Indtil han havde færdiggjort knap halvdelen af romanen, forestillede Jacobsen sig, at den skulle udgives under titlen *Niels Lyhne. En Ungdoms Historie fortalt af J. P. Jacobsen*. Altså netop ikke en "ungdomshistorie".

på, er den medicinske sprogbrug ikke 'gennemsigtig', men gør brug af litterære virkemidler (Jordanova 5). Robert Koch konkluderer f.eks. redegørelsen for sin undersøgelse af tuberkulosens ætiologi med at mane til kamp: "Men i fremtiden vil man, i kampen mod denne menneskehedens forfærdelige plage, ikke have med et ubestemt noget, men med en håndgribelig parasit at gøre, hvis livsbetingelser i hovedparten er kendte, og kan udforskes yderligere." (Koch, "Die Ätiologie der Tuberkulose" 444) Den metafor, som Koch anvender ("menneskehedens forfærdelige plage") fremstår imidlertid ikke som andet end et udtryksmæssigt hjælperedskab, der skal anskueliggøre hans pointe. I det litterære værk performerer brugen af billeder derimod. Når forfatteren anvender billeder, demonstrerer han samtidig, at han 'metaforiserer'. Scenen i Jacobsens roman, hvor den syge tante begrænker Niels Lyhne, er et godt eksempel på dette. Ligesgyldigt hvordan man fortolker den, kan man næppe undgå at opleve scenen som det, den er: en metafor, der overfører betydning mellem billed- og sagsled. Det skyldes blandt andet, at Jacobsen demonstrerer, hvordan scenen *virker* som metafor ved at talesætte en overførsel af sygdomssymptomer, det vil sige tegn, fra tanten til Niels Lyhne. Den har med andre ord karakter af en meta-metafor. Som sådan opstår den viden, der artikuleres i scenen, som en begivenhed for læserne.

Konklusion

På spørgsmålet om, hvordan litteratur ved – eksemplificeret ved J.P. Jacobsens roman *Niels Lyhne*s forhold til den samtidige medicinvidenskab – giver jeg i denne artikel altså tre svar: Litteratur ved for det første ved at appropriere viden. Denne position indebærer, hævder jeg, en bestemt forestilling om litterær modalitet; nemlig om værket som arkiv, ligesom den indebærer et retrospektiv analytisk rettet. Min forståelse af, hvad et arkiv er, stammer fra Foucaults *Vidensarkæologien*. Den videnskab, der har analysen af arkiver som genstand, er ifølge Foucault arkæologien, og jeg skitserer, hvilken form en vidensarkæologisk læsning af *Niels Lyhne* kan antage.

Litteratur ved for det andet ved at cirkulere viden, hvilket indebærer en forestilling om værket som medium og en synkron analytisk rettet. Denne vidensposition møder man ofte inden for diverse kulturanalytiske traditioner, i artiklen repræsenteret ved Jordanovas *Sexual Visions*. Som model for, hvordan det litterære værk kan agere som medium, griber jeg imidlertid tilbage til Flecks *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache*, hvor han introducerer sine nøglebegreber "Denkkollektiv" og "Denkstil". Et tankekollektiv har ifølge Fleck både en esoterisk cirkel, bestående af eksperter, og en eksoterisk, bestående af lægfolk. Udvekslingerne mellem forskellige tankekollektiver foregår, hævder jeg, primært via deres eksoteriske cirkler. I denne udveksling spiller litteraturen en væsentlig rolle, hvilket jeg demonstrer ved at skitsere en analyse af, hvordan diverse forestillinger, der står i et forudsæmingsforhold til bakteriologien, mødes i specifikke litterære værker.

Litteratur ved for det tredje ved at generere viden, hvilket indebærer en forestil-

ling om værket som talehandling og en prospektiv analytisk rettet. Jeg diskuterer Austins principielle afvisning af forestillingen af litteratur som talehandling og Millers ligeså principielle accept af samme, og forsøger dernæst at specificere, hvordan det litterære værk handler, når den artikulerer viden. Det har jeg i artiklen tre bud på: Værket artikulerer sin viden på en skødesløs måde; det vil sige i form af en uafsluttet og åben proces, som jeg relaterer til Deleuzes og Guattaris forestilling om en mindre litteratur. Værket artikulerer sin viden i nutid; det vil sige ved at etablere en samtidighedsrelation til sine læsere, hvilket jeg relaterer til Attridge's skelen mellem originalitet og opfindsomhed. Og værket artikulerer sin viden i form af en begivenhed; det vil sige ved at iscenesætte viden for læserne ved hjælp af blandt andet en metabevist omgang med sproglige billeder. Det demonstrerer jeg ved hjælp af en kort, sammenlignende analyse af Kochs og Jacobsens metaforbrug.

Niels Lyhne fungerer altså på samme tid som arkiv, som medium og som talehandling. Men der findes forfatterskaber, hvor en af modaliteterne er særlig fremherskende. Hvis man hæver perspektivet fra litteraturens forhold til medicinen til dens vidensmæssige forhold til omverdenen som sådan, kunne man med hensyn til arkivet pege på Thorkild Bjørnvig. Hans forfatterskab fremstår som 'bagtunge' i den forstand, at det er funderet i en række vidensmæssige forudsætninger af primært kulturhistorisk og mytologisk karakter, som hans værker fordrer en fortrolighed med for at komme ind på livet af dem. Med hensyn til mediet, kunne man, for nu at blive ved danske eksempler, nævne Klaus Rifbjerg, hvis forfatterskab i usædvanlig grad har udspillet sig som en fortsat vidensudveksling med samtiden igennem hele hans lange karriere. Denne udveksling, der løseligt følger Rifbjergs eget livsforløb, skyldes ikke mindst den snakkesalighed, der, bogstaveligt forstået, præger forfatterskabet, altså Rifbjergs åbenlyse glæde ved at kommunikere med omverdenen. Mest vanskeligt er det at identificere et forfatterskab, der betoner talehandlingen; som altså er 'fortungt'. Men en ledetråd kan være den adjektiviske brug af forfatternavne, som f.eks. "kafkask" eller det mindre udbredte "beckettiansk". Denne brug indikerer at Kafka og Beckett i deres værker artikulerer nogle vidensformer, der peger ud over forfatterskaberne og frem i tiden. Ingen danske forfatters navne bliver vistnok anvendt på denne måde, men Peter Seebergs kunne være et bud på et, der har potentiale til det. Hans værker har vidensmæssige forudsætninger, der inviterer til en arkæologisk læsning af dem, og de indgår i vidensmæssige udvekslinger med deres samtid, der inviterer til en kontekstualiserende læsning af dem. Men Seebergs forfatterskab er først og fremmest karakteriseret ved, at disse forudsætninger og udvekslinger ikke udtømmer de visioner af menneskelivet, som værkerne artikulerer. De besidder et visionært overskud, og det er dette overskud, der i talehandlingens form møder os, hver gang vi læser dem: En flygtig fremmedarthed, der bliver ved med at virke på os nu.

LITTERATURLISTE

- Ackerknecht, Erwin H. "Anticontagionism between 1821 and 1864". *International Journal of Epidemiology* 38 (2009): 7-21 [1948].
- Andersen, Jørn Erslev. "J.P. Jacobsen." *Arkiv for dansk litteratur*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Det Kongelige Bibliotek. 29. maj 2014. <http://adl.dk/>.
- Attridge, Derek. *The Singularity of Literature*. London og New York: Routledge, 2004.
- Austin, J.L. *Ord der virker*. København: Gyldendal, 1997 [1962].
- Beizer, Janet L. *Ventriloquized Bodies. Narratives of Hysteria in Nineteenth-Century France*. Ithaca: Cornell University Press, 1994.
- Brandes, Edvard. "Forord". J.P. Jacobsen: *Breve fra J. P. Jacobsen*. København: Gyldendalske Boghandels Forlag, 1899.
- Brügger, Niels. "Bogen som medie – nedslag i bogobjektets historiske transformationer". *Passage – tidskrift for litteratur og kritik* nr. 48 (2003): 77-95.
- Deleuze, Gilles. "Litteraturen og livet". *Kritik* 28.118 (1995): 58-62.
- Deleuze, Gilles og Félix Guattari. *Kafka – for en mindre litteratur*. Århus: Sjakalen, 1982 [1975].
- Dormandý, Thomas. *The White Death. A History of Tuberculosis*. London og Rio Grande: The Hambleton Press, 1999.
- Eliassen, Knut Ove. "The Archives of Michel Foucault". *The Archive in Motion. New Conceptions of the Archive in Contemporary Thought and New Media Practices*. Red. Eivind Røssaak. Oslo: Novus Press, 2010. 29-51.
- "Floriculture". *University of Massachusetts, Amherst*. 2003. 29. maj 2014. <http://www.umass.edu/unext/floriculture>.
- Foucault, Michel. *Vidensarkæologien*. Århus: Philosophia, 2005 [1969].
- Foucault, Michel. "Two lectures". *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings*. New York: Pantheon Books, 1980.
- Gullestad, Anders M. "Literature and the Parasite". *Deleuze Studies* 5.3 (2011): 301-323.
- Jacobsen, J.P. *Fru Marie Grubbe*. København: Borgen og Det danske Sprog- og Litteraturselskab, 1989 [1876].
- Jacobsen, J.P. *Niels Lyhne*. København: Borgen og Det danske Sprog- og Litteraturselskab, 1986 [1880].
- Jacobsen, J.P. *Samlade Værker* bd. 6. *Breve*. København: Rosenkilde og Bagger, 1974.
- Jørgensen, Jens Lohfert. *Sygdomstegn. J. P. Jacobsen, Niels Lyhne og tuberkulose*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2014.
- Koch, Robert. "Die Ätiologie der Tuberkulose". *Berliner klinische Wochenschrift* 15 (1882): 428-445.
- Koch, Robert. "Tuberkulosens Ætiologi". *Ugeskrift for Læger* 5 (1882): 279-284.
- Ludwik Fleck. *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache. Einführung in die Lehre von Denkstil und Denkkollektiv*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1980.
- Miller, J. Hillis. *On Literature*. London og New York: Routledge, 2002.
- Ryan, Frank. *The Forgotten Plague: How the Battle Against Tuberculosis Was Won – and Lost*. Boston: Little, Brown and Company, 1992.
- Røssaak, Eivind (red.). *The Archive in Motion. New Conceptions of the Archive in Contemporary Thought and New Media Practices*. Oslo: Novus Press, 2010.

- Sady, Wojciech. "Ludwick Fleck". *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2012. 29. maj 2014. <http://plato.stanford.edu/entries/fleck/>.
- Snow, C.P.. "The Two Cultures". Cambridge: Cambridge University Press, 1959.
- Thagard, Paul. "The Concept of Disease: Structure and Change". *Communication and Cognition* 29 (1996): 445-478.
- Tygstrup, Frederik og Isak Winkel Holm. "Litteratur og politik". *K&K 104* (2007): 148-165.
- Viskum, Kaj. "Tuberkulose og andre mycobakteriøser". *Medicinsk kompendium* bd. 1. Red. Niels Ebbe Hansen, Ove B. Schaffalitzky de Muckadell og Stig Haunsø. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 2004. 740-755.
- Vosmar, Jørn. "Jørn Vosmar". *Omlæring Niels Lyhne*. Red. Niels Barfoed. København: Hans Reitzel, 1970. 302-330.
- Worboys, Michael. "From Heridity to Infection? Tuberculosis 1870-90". *Heridity and Infection. The History of Disease Transmission*. Red. Jean-Paul Gaudillière og Ilana Löwy. New York og London: Routledge, 2001. 81-100.